

תשרי התשע"ד

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

למדרגותיה של התשובה

לשבת שובה ולעשרת ימי תשובה (על פי שיעור של הרב משה ליכטנשטיין)

כלומר, התגובה המיידית והראשונה כלפי החורבן היא הנחמה, והיא נצרכת באופן דחוף להחיות רוח נדכאים ולחזק לבבות שבורים. לאחר המאמץ המרובה שהושקע בזה לאורך הקיץ, הגיע עכשיו עת התשובה הנדרשת בעקבות החורבן כתקון למעשים שהביאו לידי כך. אמור מעתה, קריאת הפטרות התשובה נובעת הן מהיותנו בעשרת ימי תשובה שעיצומם מחייב אותנו בתשובה, והן כתשובה בעקבות החורבן כפי שהדגיש הרמב"ם בדבריו בהלכות תענית. כלומר לאחר קריאת הפטרות הנחמה, הגיעה העת לדאוג להגשמתם ולהבאת הגאולה. לשם כך צריך תשובה ועל כן צריך לעסוק בנושא התשובה בהפטרות הבאות לאחר הפטרות הנחמה.

מנהגים שונים בהפטרות תשרי

בכך עדיין לא תם עיסוקם של בעלי התוס' בזיקה שבין הפטרות תשובה והפטרות נחמה, והם נזקקו בהמשך דבריהם לנקודה נוספת. כידוע הפטרות השבת שבין כסה לעשור היא שובה ישראל; כה מושרשת היא זהות זאת, עד שזכתה הפטרה זו למה שלא זכתה אף הפטרה אחרת, והיא שהשבת עצמה נקראת על שמה. אלא שבמקורם אין הדברים כה פשוטים. בבית מדרשם של בעלי התוס' היתה מחלוקת מסביב לקביעת הפטרה זו. וכך כותבים

3. התוס' בנידון:

"ולעולם שוש אשיש באתם נצבים דהיינו שבת שלפני ר"ה לפי שהוא סוף הנחמות ודרשו בצום גדליה ושובה בשבת שלפני יום הכפורים וכשיש שבת בין יום הכפורים לסוכות אז הוי דרשו בשבת שלפני יום הכפורים משום דכתיב ביה דרשו ה' בהמצאו והיינו בימי תשובה ושובה בין כפור לסוכות דכתיב בה ונתתי לך יורה ומלקוש וכן וה' נתן קולו לפני חילו דמישתעי במים ושייך שפיר לפני סוכות וזה המנהג לא ישתנה לעולם ע"פ הפסיקתא וכן פירש ר"ת ולא כדברי רב החובל ההופך ומבלבל לומר שובה קודם כפור ושוש אשיש בין כפור לסוכות דאין להפסיק בין השש נחמות

הפטרות השבת – שובה ישראל – היא הפטרה הראשונה הנקראת בשבתות השנה לאחר סיום השב דנחמתא. במבט ראשון, אין קשר בין שובה להפטרות הנחמה, מלבד הקשר הכרונולוגי; היות וכבר אין מחוייבות למערכת הנחמות, ניתן לבחור הפטרה המתאימה לצרכי השבת, ומכיון שאנו נמצאים בימי התשובה, בחירת הפטרה העוסקת בנושא התשובה היא המתבקשת. במלים אחרות, אנו קוראים את שובה ישראל בגלל המועד שבין כסה לעשור. והנה, אם נתבונן בדבריהם של בעלי התוס', אזי נראה שהם יצרו זיקה בין הפטרות שובה לבין הפטרות הנחמה. וכך הם כותבים

1. מגילה לא: ד"ה 'ראש חדש':

"שאנו נוהגין על פי הפסיקתא לומר ג' דפורענותא קודם תשעה באב ואלו הן דברי ירמיה שמעו דבר ה' חזון ישעיהו ובתר תשעה באב שב דנחמתא ותרת דתיובתא ואלו הן נחמו נחמו ותאמר ציון עניה סוערה לבדה אנכי אנכי רני עקרה קומי אורי שוש אשיש דרשו שובה... וסדר זה מתחיל בפנחס וסימניך דש"ח נו"ע אר"ק שד"ש".

מלבד התלת דפורענותא והשב דנחמתא המוכרים, הרי שהתוס' מדברים גם על "תרת דתיובתא", שתי הפטרות תשובה השייכות למערכת ההפטרות הללו, והם "דרשו ד' בהמצאו" שנקרא השבוע בצום גדליה (כמו בכל תענית ציבור) ו"שובה ישראל" שקראנו השבת. משמעות הענין מסביר הרב משה ליכטנשטיין היא, שכלל המערכת מהווה תגובה לתשעה באב. החורבן מחייב תגובה כפולה:

- א. אבלות על אבדן המקדש ועל בית ישראל שנפלו בחרב.
- ב. מהלך של תשובה, כפי שכתוב

2. הרמב"ם בהלכות תעניות

"כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב"

על-יהוה לשרתו ולא־הבה את-שם ה' להיות לו לעבדים
 כל-שִׁמְר שְׁבֵת מִחֲלָלוּ וּמְחֻזְקִים בְּבְרִיתִי . ז וְהִבִּיאֹתִים
 אֶל-הַר קְדְשִׁי וְשִׁמְחֵתִים בְּבֵית תְּפִלְתִּי עוֹלֵתִיהֶם
 וְזָבְחֵיהֶם לְרִצּוֹן עַל-מִזְבְּחִי כִּי בֵּיתִי בֵּית-תְּפִלָּה יִקְרָא
 לְכָל-הָעַמִּים .

שרשה בדרישת ד' והקריאה אליו ("דרשו ד' בהמצאו,
 קראוהו בהיותו קרוב"), והיא מתבטאת בשינוי אמיתי
 ומרשים העובר על החוטא: "יעזב רשע דרכו ואיש און
 מחשבתיו וישב אל ד' ". בהמשך ההפטר, מדובר על "בן
 הנכר הנלוה אל ד'" אדם הדבק בקב"ה מתוך הזדהות
 עמוקה, אשר בין הוא גר צדק, כפי דעת הרבה מפרשים,
 ובין אם הוא בן-נח שלא התגייר, הרי שהוא נלוה על
 הקב"ה על מנת "לשרתו ולא־הבה את שם ד' להיות לו
 לעבדים", עד כדי כך שהוא זונח את דרכי עמו בשביל
 להתלוות לקב"ה. הדביקות בקב"ה מתוך אהבה
 והנכונות להיות עבד ד', וכל זאת תוך כדי עזיבת העולם
 הקודם, מעידים על אדם שכל ישותו הוא השתעבדותו
 לקב"ה וביטול רצונו העצמי מפני רצון שמים. **ההפטר**
פותחת בתשובה מעלייתא של עזיבת החטא, ואפילו
מחשבת החטא ("ואיש און מחשבתיו") ומסתיימת
בדביקות בקב"ה. ממילא, גם התגובה האלקית היא
 בהתאם. הקב"ה מרבה סליחה ורחמים ומעתיר על
 השבים שמחה. בעקבות תשובה מן הסוג הזה, מתקיים
 בהם:

יב כִּי-בְשִׁמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוֹבְלוּן הַהָרִים וְהַגְּבֻעוֹת
יִפְצְחוּ לְפָנֵיכֶם רִנָּה וְכָל-עֵצֵי הַשָּׁדָה יִמְחֵאוּ-כָף . יג תַּחַת
הַנְּעֻצוֹץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ תַּחַת (וְתַחַת) הַסְּרֹפֶד יַעֲלֶה הַדָּס
וְהִיא לִיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת . ... ז וְהִבִּיאֹתִים
אֶל-הַר קְדְשִׁי וְשִׁמְחֵתִים בְּבֵית תְּפִלְתִּי עוֹלֵתִיהֶם
וְזָבְחֵיהֶם לְרִצּוֹן עַל-מִזְבְּחִי כִּי בֵּיתִי בֵּית-תְּפִלָּה יִקְרָא
לְכָל-הָעַמִּים .

תשובה ראויה של מהפך נפשי והכרה פנימית של החטא
 ועיוותו מולידים כפרה וסליחה של רצון והשגת קרבה
 והזדהות עם קודשא בריך הוא.

הפטרת שובה מציגה בפנינו היפוכו של דבר.

5. הושע י"ד ב-ג

ב שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בְּעוֹנֶךָ . ג קָחוּ
עִמְכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל-יְהוָה אֲמְרוּ אֱלֹהֵינוּ כָּל-תִּשְׁאָע עוֹן
וְקָח-טוֹב וְנִשְׁלָמָה פְּרִים שָׁפְתֵינוּ . ד אֲשׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ
עַל-סוֹס לֹא נִרְכָּב וְלֹא-נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה דְדִינוּ
אֲשֶׁר-בֶּן יָרַחֵם יָתוּם .

התשובה היא עלובה. "שובה ישראל עד ד' אלקיך כי
 כשלת בעונך". כפי שמתברר מהמשך הפסוקים, "כשלת
 בעונך" אינו מכוון לרעיון המוסרי שעצם החטא הוא

לשביעית אלא כדברי רבינו תם עם ישרים נחתם שוש
 אשיש בראשיתו ושובה באחריתו".

כפי שניתן לראות, מובאות כאן שתי דעות ביחס
 להפטרות תשרי, ושתיהן אינן תואמות ממש את מנהגנו.
 דעת ר"ת קרובה למנהג שלנו, אך גם לדעתו אין קוראים
 שובה בשבת של עשי"ת בהרבה שנים. אמנם, בשנה שבה
 אין שבת בין יום כפור לסוכות (כמו השנה) אין הבדל בין
 שיטת ר"ת למנהגנו, אבל בשנים שפרשת האזינו נקראת
 לאחר יום כפור, אזי לשיטת ר"ת אין קוראים שובה אלא
 לקראת סוכות, ואז מוקד ההפטר איננה התשובה
 כשלעצמה אלא הציפייה למים.

לעומתו, רבינו משולם תואם את מנהגנו בכך שהפטרות
 שובה לעולם היתה הפטרות עשי"ת. ואולם, הוא מרחיק
 את שוש אשיש לאחר יום כפור, ובכך מנתק בינה לשאר
 הפטרות הנחמה. על נתק זה חלקו בעלי התוס' "רב
 החובל ההופך ומבלבל לומר שובה קודם כפור ושוש
 אשיש בין כפור לסוכות דאין להפסיק בין השש נחמות
 לשביעית".

אפשר להסביר את שיטת רבינו משולם (להרחיק את
 שוש אשיש מיתר הפטרות הנחמה), מכיוון שלדעתו לא
 ניתן לדבר על סוף הנחמות ללא תשובה. רק בעקבות
 עשיית תשובה ניתן לדבר על הגאולה השלמה והגעה לידי
 מציאות של "שיש עליך אלקיך כמשוש חתן על כלה".
 השלבים הראשונים של הנחמה אינם זקוקים לתשובה,
 והם באים מעצם הצורך להרגיע את העם הסובל, אך
 סוף הנחמה מחייבת תשובה, ועל כן שוש אשיש באה
 לאחר הפטרות התשובה לדעת רבינו משולם.

לענייננו, חשובה יותר המחלוקת לענין הפטרות השבת של
 עשי"ת. כאמור, בשנים מסוימות קוראים את הפטרות
 "דרשו" לפי ר"ת, ואילו לרבינו משולם תמיד קוראים
 "שובה".

בין "דרשו" ל-"שובה"

באם נתבונן בשתי ההפטרות הללו, שהן ה"תרתית
 דתיובתא", נמצא הבדל משמעותי ביותר ביניהם בסוג
 התשובה שמדובר עליה ובאיכותה. הפטרות דרשו,
 המוכרת לנו מתעניות צבור, מדברת על תשובה מעולה
 ואיכותית.

4. ישעיה נ"ה ונ"ו:

ו דַּרְשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ קְרָאָהוּ בְהִיּוֹתוֹ קְרוֹב . ז יַעֲזֹב רָשָׁע
דְּרָכּוֹ וְאִישׁ אֶון מִחֲשַׁבְתּוֹ וְיָשֵׁב אֶל-ה' וִירְחַמְהוּ וְאֶל-
אֱלֹקֵינוּ כִּי-יִרְבֶּה לְסֻלּוֹחַ . ... א כֹּה אָמַר ה' שְׁמְרוּ מִשְׁפָּט
וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי-קְרוֹבָה יִשׁוּעַתִּי לְבֹאֵ וְצַדִּיקִי לְהַגְלוֹת . ב
אֲשֶׁרִי אֲנוֹשׁ יַעֲשֶׂה-זֹאת וּבֶן-אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שְׁמֵר שְׁבֵת
מִחֲלָלוּ וְשִׁמְר יְדוּ מַעֲשׂוֹת כָּל-רַע . ... וּבְנֵי הַנְּכָר הַנְּלוּיִם

הרגיל שלנו, תשובה מציין חזרתו של האדם לדרך הנכונה. הוא עוזב את דרך החטא ושב למה שהיה קודם שהשחית את דרכו. במלים אחרות, תשובה פירושה נסיגה מדרך חטאים וחזרה למוטב. ואכן, הוראה זו של המלה תשובה משמשת בהרבה מאד מן המקורות, כשהדוגמא הבולטת לכך הם הלכות תשובה של הרמב"ם. ואולם, הוראת המלה בתנ"ך איננה שיבתו של האדם לדרך הקודמת אלא שיבה לקב"ה. מפרשת התשובה שבסוף ספר דברים ולאורך הנביאים משמעות התשובה היא השיבה לקב"ה, בנין מערכת יחסים אתו וההתקרבות אליו. על פי זה קריאתו של הושע "שובה ישראל עד ד' אלקיך כי כשלת בעונך", היא פניה של הנביא לעם לשוב אל הקב"ה כשם שילד שב אל אביו ואל אמו, לאחר שעזבם מתוך כעס ומרי. לא תיקון העבר אלא עצם השיבה ושיקום מערכת היחסים בהווה, הוא הדבר הבסיסי והחשוב ביותר.

משל למה הדבר דומה? לילד שיצא מהבית תוך כדי מתחים וכעסים בינו לבין הוריו, תוך כדי הכרזה שלעולם לא יזדקק לטובתם, לא יקח מהם כספים ואולי אף לא ידבר עמם. והנה, דרכו לא צלחה ולאחר נדודים, רעב ומחסור, ויהי היום והוא דופק מבויש, עם הזנב בין הרגליים, ומבקש לחזור לבית, ללון שם ולאכול. וכי יש לנו ספק מה תהיה תגובת ההורים? הלא ברור שיקבלו אותו, יושיבו אותו לאכול ארוחה דשנה מתבשיליה של אמו, יסדרו לו מטה ומצעים וישמחו וישישו בלבבם על כך שהוא חזר. "כאיש אשר אמו נתחמנו" אמר ישעיהו. מודל ההורים המקבלים בזרועות פתוחות את הילד הסורר השב הביתה מדריך את הנביאים במקומות רבים. קראנו גם ביום ב' דר"ה את דברי ירמיהו המנבא על תשובה שאין בה מהפך נפשי ומנמק זאת בטיעון הזה:

7. ירמיהו בהפטרות יום ב' של ראש השנה

"כי הייתי לישראל לאב ואפרים בכרי הוא".

זו גם משמעות התשובה שבהפטרותנו. השיבה לקב"ה מתוך מניעים תועלתניים עדיין מעידה על הזיקה הבסיסית שבין ישראל למקום, שהרי ישראל שבים אליו ולא לגורם אחר. ואומר

8. הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ז ה"ו:

ו גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה, שנאמר

"שובה, ישראל, עד, ה' אלוקיך" (הושע יד,ב)...

כלומר אם תחזור בתשובה, בי תדבק.

ממילא, גם תגובת הקב"ה לתשובה שבפרק זה הינה בהתאם ושונה מתגובתו שבהפטרות דרשו. הקביעה המרכזית בהקשר זה היא

9. הושע י"ד ה

"ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו".

הכשלון אלא לכך שהחטא לא הניב להם את הרווחים המצופים והתועלת המיוחלת מעולם לא הגיעה. מדוע ישראל כשלו בעוונם – כי אשור לא מושיע אותם! הלא כך נאמר בהמשך "קחו עמכם דברים ושובו אל ד' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו. אשור לא יושיענו על סוס לא נרכב ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו אשר בד' ירחם יתום". משתמע בבירור מן הפסוקים שהקו המנחה את העם הוא שיבה לד' בגלל שאשור לא יושיענו ועל סוס לא נרכב (אין לסמוך על מצרים ועל הסוסים הבאים משם). מאליה מתבקשת השאלה, ומה היה קורה אם אשור היו מושיעים אותם או מצרים היו מספקים להם סוסים? התשובה, ככל הנראה, היא שלא היה להם תמריץ לחזור בתשובה, והם לא היו אומרים איש לרעהו "קחו עמכם דברים ושובו אל ד' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו" אלא היו ממשיכים לבטוח על אשור.

כלומר, סוף ספר הושע מתאר תהליך המופיע כבר בתחילת הספר (ואותו פגשנו בהפטרות במדבר). הלא גם שם הנביא מעיד על ישראל

6. הושע ב' ח-ט

ח לכו הנני-שך את-דרכך בסירים וגדתי את-גדך ונתיבותיה לא תמצא. ט ורדפה את-מאהביה ולא-תשיג אתם ובקשתם ולא תמצא ואמרה אלכה ואשובה אל-אישי הראשון פי טוב לי אז מעתה.

מדוע לחזור לקב"ה, אישה הראשון של כנסת ישראל? לא מתוך אהבה ומחויבות למערכת היחסים שלהם אלא בגלל שהיה לה טוב יותר אז. הלא קודם הנביא תיאר את המרדף אחר העבודה זרה מאותם מניעים "כי אמרה אלכה אחרי מאהבי נתני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי", ואם הבעל נותן מים וצמר טובים יותר אזי כדאי לשוב אליו. במלים פשוטות, הושע מתאר בפנינו, הן בפרק הסיכום והן בפרק הפתיחה תשובה שאיננה תשובה מטהרת אלא תשובה משתלמת. לא הכרה בחטא וחרטה ולא מהפך נפשי פנימי אלא חשבון תועלתני, מדריך ומכוון את התשובה הזאת. מה רב המרחק שבין תשובה זו לבין אותה המתוארת ע"י ישעיהו בהפטרות דרשו! שם יש עזיבת החטא מתוך מודעות ודביקות דתית בקב"ה וכאן יש שיבה אליו ית' כי הוא מהימן יותר מאשור ומביא תועלת גדולה יותר.

ונשאלת השאלה: מה משמעותה של תשובה מעין זו. האם איננה אלא צביעות והתחסדות צינית של העבד החוטא המחפש לנצל את טוב לבו של האדון וליטול הימנו פרס?

ומסביר הרב לכטנשטיין שבכדי לענות על כך, עלינו לשוב ולהתבונן במילת הפתיחה "שובה". בשימוש הלשון

בדרכי ד' יצליח את דרכיו ואילו הפושע יכשל כי הפשע אינו משתלם, וכפי הקו הנקוט לאורך כל תחילת ספר משלי, או שמא יש כאן מעבר ועליית מדרגה, ונרמו לישראל שיש מעלה גבוהה יותר שבה עצם היושר הוא המטרה, וההצלחה נובעת מכך שההליכה בדרכי ד' הם חיי אמת באשר הם. וטוען הרב ליכטנשטיין, יש כאן דו-משמעות מכוון, הפונה לכל חד לפום דרגא דיליה, אך על כל קורא וקוראת להחליט על כך עבור עצמם.

הדמיון בין שני חלקי הפטרת שובה

באם נעבור מחציה הראשון של ההפטרה הלכות מספר הושע ושעסקנו בו עד עתה, לחציה השני שהיא נבואת יואל, נמצא קוי דמיון משותפים וכן קוים מנוגדים בין שתי ההפטרות. אף ביואל, אין השיבה נעשית מפני חקר האמת כשלעצמו והחתיירה לקב"ה איננה מתעוררת מעצמה, אלא היא באה בעקבות צרת הארבה (המפורטת בספר בהרחבה בפרק הקודם להפטרה)

14. יואל ב':

א תקעו שופר בציון והריעו בהר קדשי ירזו כל ישיבי הארץ בי-בא יום-יהוה פי קרוב. ב. יום חשך ואפלה יום ענן וערפל פשח פרש על-ההרים עם רב ועצום כמהו לא נהיה מן-העולם ואחריו לא יוסף עד-שני דור ודור. ג. לפניו אכלה אש ואחריו תלהט להבה פגן-עדן הארץ לפניו ואחריו מדבר שממה וגם-פליטה לא-היתה לו. ד. כמראה סוסים מראהו וכפכפשים פן ירוצו. ה. פקול מרפבות על-ראשי ההרים ירקדון פקול להב אש אכלה קש פעם עצום ערוך מלחמה. ו. מפניו יחילו עמים כל-פנים קבצו פארוור. ז. כגבורים ירצו פאנשי מלחמה יעלו חומה ואיש בדרכיו ילכו ולא יעבטון ארחותם. ח. ואיש אחיו לא ידחקון גבר במסלתו ילכו ובעד השלח יפלו לא יבצעו. ט. בעיר ישקו בחומה ירצו בבתים יעלו בעד החלונים יבאו פגנב. י. לפניו רגזה ארץ רעשו שמים שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם. יא. ויהוה נתן קולו לפני חילו פי רב מאד מחנהו פי עצום עשה דברו פי-גדול יום-יהוה ונורא מאד ומי יכילנו.

כפי שראינו לעיל כך הם פני הדברים אף בהושע, ולמעשה ניתן לומר ששניהם מתארים תהליך של תשובה מתוך צרה המוכר לנו ממסכת תענית. הושע מנבא בעקבת כשלון בטחוני ("אשור לא יושיענו") ויואל בעקבות הארבה; ושני המצבים הללו מוכרים לנו מן המשניות בתעניות (פ"ג מ"ב) (המבוססות על תפילת שלמה).

10. ומפרש רש"י על אתר:

"ארפא משובתם - אמר הנביא כך אמר לי רוח הקודש מאחר שיאמרו לפני כן ארפא משובתם ואוהבם בנדבת רוחי אעפ"י שאינן ראויין לאהבה אתנדב לאהבתם כי שב אפי ממנו".

כלומר, התשובה והכפרה שבישעיהו ניתנים לאדם בדין ולא בחסד, שהרי אם הוא עזב את החטא ואינו אותו אדם שהיה קודם, הרי שאין הוא החוטא, שהרי החוטא נפרד מאישיותו ועזב אותו.

אולם, התשובה והכפרה שבהושע הינן מתת חסד מהבורא לאדם, שהרי האדם לא תיקן את דרכיו ולא השתנה, ורק מחסד המקום המתרצה לבריותיו הוא ניצל, ועל כן הנביא מכנה זאת כאוהבם נדבה, דהיינו אהבת חנים שאין האדם ראוי לה, וכפי שרש"י הדגיש. לאור זאת, יש צורך עדיין לרפאותם מן החטא שהרי הם לא עברו תהליך של חרטה ותיקון המידות, ועל כן הקב"ה מכריז שעליו לרפואתם, כי הם טרם עשו זאת.

כמו כן, המשך הדרך איננה השמחה והקרבה המתוארים בישעיהו אלא מרגוע. הדימוי החשוב הוא דימוי הטל, היורד בנחת ומחיה בצורה עדינה ומרגיעה. אין לטל את העוצמות של הגשם, אך יש בו מן החיות הנעימה. ישראל שבהפטרה, השבים לקב"ה מתוך מצוקה וחוסר תשועה, זקוקים בראש ובראשונה לרגיעה. כשם שפגשנו בהפטרת יום ב' דראש השנה את המטרה של "הלוך להרגיעו ישראל", כן מושג אפקט זה על ידי דימוי הטל.

ברם, אף מטרת הטל היא להשביעם ולהשפיע עליהם טובה, כפי שמפורט בפסוקים בהמשך

11. הושע י"ד:

ו אהיה כטל לישראל פרח פשושנה ונד שרשיו פלבנון ז ילכו ינקותיו ויהי כזית הודו וריח לו פלבנון ח ישובו ישיבי בצלו יחיי דגן ויפרחו כגפן זכרו פיין לבנון סיכמו של הושע לנבואת שובה ישראל, ולספרו בכלל, הם שני הפסוקים האחרונים. הראשון ממשיך באופן מודע ובולט למדי את עקרון התשובה והשיבה לקב"ה למטרות של תועלת וקבלת פרס

12. הושע י"ד ט:

"אפרים מה לי עוד לעצבים אני עניתי ואשורנו אני כברוש רענן ממני פריך נמצא".

ממני פריך נמצא! זהו הנימוק לשיבה לקב"ה והטעם שיש לחסות בצילו, ובזה הוא מתמצת את כלל המסר של ההפטרה. גם הפסוק האחרון של נבואת הושע

13. הושע י"ד י:

"מי חכם ויבן אלה נבון וידעם כי ישרים דרכי ד' וצדקים ילכו בם ופשעים יכשלו בם"

משאיר אותנו בעמימות יצירתית מסויימת ומכוונת, האם אף הוא מדבר על הצלחה גשמית בלבד, שהחולך

15. המשנה בתענית (פ"ג מ"ב):

על אלו מתריעין בכל מקום--על השידפון ועל היירקון, ועל הארבה ועל החסיל, ועל חיה רעה ועל החרב; מתריעין עליהן מיד, מפני שהיא מכה מהלכת.

ואכן, אף נבואת יואל איננה פונה לקב"ה שייטיב עם ישראל מפאת זכויותיהם, עזיבת דרכם הרעה ושוני רוחני אמיתי שחל בהם, אלא הבקשה מבוססת על "חוסה ד' על עמך", ומתוארת אח"כ כמגיעה מפני "ויחמל על עמו".

16. יואל ב:

יח וַיִּקְרָא ה' לְאַרְצוֹ וַיַּחְמַל עַל-עַמּוֹ. יט וַיַּעַן ה' וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הַנִּינִי שְׁלַח לָכֶם אֶת-הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא-אֶתֶן אֶתְכֶם עוֹד חֲרִפָּה בְּגוֹיִם. כ וְאֶת-הַצִּפּוּנִי אֲרַחֵק מֵעַלְיֶכֶם וְהַדְּחַתִּיו אֶל-אֶרֶץ צִיָּה וּשְׂמַמָּה אֶת-פְּנֵיו אֶל-הַיָּם הַקְּדָמָנִי וְסִפּוֹ אֶל-הַיָּם הָאֲחֵרוֹן וְעָלָה בְּאֶשׁוֹ וְתַעַל צַחְנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת. כא אֶל-תִּירְאֵי אֲדָמָה גִּילִי וּשְׂמַחִי כִּי-הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת. כב אֶל-תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדֵי כִּי דָשְׂאוּ נְאוֹת מִדְּבַר כִּי-עַץ נִשְׂא פְרִיָו תִּאֲנֶה וְגִפְּן נִתְּנוּ חִילָם. כג וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וּשְׂמְחוּ בַּה' אֶלְקֵיכֶם כִּי-נִתַּן לָכֶם אֶת-הַמּוֹרָה לְצַדִּיקָה וַיִּזְרַד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ בְּרֹאשׁוֹן. כד וּמָלְאוּ הַגְּרָנוֹת בָּר וְהִשִּׁיקוּ הַיִּקְבִּים תִּירוֹשׁ וַיִּצְהָר. כה וּשְׂלַמְתִּי לָכֶם אֶת-הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאֲרָבָה הַיִּלָּק וְהַחֲסִיל וְהַגֶּזֶם חִילִי הִגְדִּיל אֲשֶׁר שְׂלַחְתִּי בְכֶם. כו וְאֶכְלְתֶם אֶכּוֹל וּשְׂבֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת-שֵׁם ה' אֶלְקֵיכֶם אֲשֶׁר-עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְּלִיא וְלֹא-יִבְשׂוּ עַמֵּי לְעוֹלָם.

כלומר, החמלה היא סיבת הכפרה ומטרתה היא להיטיב עם ישראל בעקבות הצרה. ומן הזוית הזאת, נבואת יואל מהווה המשך ישיר לנבואת הושע ולעולם המתואר בה.

השוני בין שני חלקי הפטרת שובה

עם זאת, בנבואת יואל יש אלמנטים נוספים שאינם קיימים בהושע. ראשית, יש בה פניה לגורם של חלול השם כסיבה לכפרה.

17. יואל ב' י"ז

יז בֵּין הָאֵלֹהִים וְלִמְזֻבָּח יִבְכוּ הַכְּהֵנִים מִשְׁרָתִי ה' וַיֹּאמְרוּ חוֹסֶה ה' עַל-עַמָּךְ וְאֶל-תַּתְּנוּ נַחֲלַתְךָ לְחֲרִפָּה לְמִשְׁל-בָּם גוֹיִם לְמָה יֹאמְרוּ בְּעַמִּים אִיָּה אֶלְקֵיהֶם.

הטענה שחשוב לקב"ה לסלוח לישראל ולהשיב אפו מהם מפאת חלול השם שיגרם מענישתם, עוברת כחוט השני לאורך התנ"ך, מני הופעתה בתפילת משה לאחר העגל כטיעון מרכזי ("למה יאמרו מצרים...") ועד לשימוש המסיבי הנעשה בה ע"י יחזקאל

18. יחזקאל:

"ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה. לכן אמר לבית ישראל כה אמר ד' אלקים לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם".

וגם יואל מתבסס במידה רבה על עקרון זה בפנייתו לקב"ה ומדגיש שזו סיבת הכפרה: "למה יאמרו בעמים איה אלקיהם". בכך נבואתו משלימה את הושע; בצרוף שתי הנבואות, ההפטרה מוסרת את שני הנימוקים המרכזיים לכפרה כשאין ישראל ראויים מצד מעשיהם, והם: הסבל כשלעצמו, וחילול השם.

ברם, יש הבדל מהותי נוסף בין הושע ליואל. ביואל מתוארת התכנסות המונית של תפילה בעקבות המצב. ניכרת תחושה של דחיפות וצורך לשנות את הנעשה מימים ימימה. כל העם כולו מתקבץ, נער וזקן, חתן וכלה, עוללים ויונקי שדים, והם בוכים על המציאות הקשה

19. יואל ב' ט"ו-ט"ז

"אספו עם קדשו קהל קבצו זקנים אספו עוללים וינקי שדים יצא חתן מחדרו וכלה מחפתה. בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים...."

ניכר שיש כאן תחילתו של תהליך פנימי של תשובה. אמנם, אין הם מרגישים זכאים לבקש בזכות, וטרם הגיעו מעשיהם לידי שינוי של "יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו", אך יש כאן גישושים ראשוניים בדרך לתשובה. עצם ההתכנסות וההכרה בצורך לשוב בתשובה היא תחילת מהלך התשובה. התשובה טרם הבשילה בנבואה זו, אך התהליך החל. אף חז"ל חשו בכך, ומפסוקים אלו למדו את רוב דיני ההתנהלות בתענית צבור.

משמעות הדבר היא, שישנה התקדמות בין חציה הראשון של ההפטרה לחציה השני. הראשון איננו מאבחן כלל תנועה לקראת תשובה, ואילו השני מדבר על תחילת הדרך לתשובה. זו גם הסיבה לכך שבהושע, הנביא בלבד הוא הדובר, כי דבריו הם בגדר קריאה לעם מתוך ציפייה שייענו לה. ביואל, לעומת זאת, קריאתו נמצאת על הגבול שבין קריאה לתיאור, ולא ברור לחלוטין האם דבריו הם רק קריאה או גם תחילת תיאור התהליך. ואף אם נראה בהם קריאה, יציקתם בסגנון תיאורי הוא מתוך הציפייה וההנחה שאכן הדברים יתמלאו. כמו כן, יואל מנבא אף על תגובת הקב"ה הנענה לעמו, תוך כדי ההדגשה על כך שהם עמו ומרחיב על הנחמה המצופה להם, ואילו בהושע נימה זו מינורית ביותר.

מבחינה זאת, היא עדיפה על פני דרשו שאיננה מתאימה לכל אחד.

לכן, הבחירה שבין שתי ההפטרות איננה רק בחירה בין שני פרקי תשובה אלא בין שתי אפשרויות שונות של פניה לעם בעשרת ימי תשובה; האחת מציגה תשובה איכותית אך קשה להשגה, וממילא מנועה מחלקים מן הציבור ואילו השנייה מציגה תשובה פחותה אך פתוחה לכלל הציבור. מנהגנו הוא לקרוא את דרשו בצום גדליה, כחלק ממאמץ התשובה של התענית וימי הרחמים, אך כהפטרה המרכזית של השבוע הנקראת בשבת, אנו מעדיפים את שובה. זאת היתה דעת ר' משולם (וכן היא שיטת הרמב"ם בהל' תפילה) ואילו שיטת ר"ת היתה לתת לדרשו את המקום המשמעותי, במידה ונוכל לשבץ את שובה לאחר יום הכפורים.

ויהי רצון שזוכה כולנו לשוב בתשובה שלמה ולגמר חתימה טובה

תשובה מעולה ותשובה נמוכה

סיכומו של דבר, המשותף לשני חלקי הפטרת שבת שובה היא שאין בהם תהליך של תשובה גמורה שיש בה חרטה ועזיבת החטא באופן עמוק, והמניע הבסיסי הוא הצרה הבאה על העם. עם זאת, ניכרת התפתחות מסויימת בין שני החלקים, כשהפטרה פותחת בנקודה רוחנית נמוכה מאוד, ומתקדמת לקראת נקודה גבוהה יותר של המודעות ביחס לתשובה.

אמור מעתה, קיימים שני מודלים של נבואות תשובה המיתרגמים לשני סוגי הפטרות. ישנן נבואות המציגות בפנינו את התשובה והסליחה במלוא הודה והדרה, כשהן מתארות מציאות רוחנית נשגבה וגבוהה, וישנן נבואות הפונות לתשובה מתוך מכנה משותף נמוך. לאורך הדרך, נוכל למצוא צמדי הפטרות הנוצרות בדרך זו. פגשנו זאת בשתי הפטרות ראש השנה, כשהפטרת היום הראשון מתארת מהלך רוחני מרשים, ואילו הפטרת היום השני מדברת על עם שפל ועלוב. כמו כן, נפגוש זאת גם ביום הכפורים, כשהפטרת הבוקר מתארת מציאות של תיקון רוחני מרשים, ואילו הפטרת יונה מציגה תשובה הבאה מתוך מצוקה ואיום, ונעשית בחפזה. אף בשתי ההפטרות של עשי"ת חוזרת תבנית זאת על עצמה. דרשו מציגה את התשובה המעולה, ואילו שובה את התשובה הנמוכה.

מעתה, עלינו לשוב לשאלה שהצבנו לעיל ביחס לבחירת ההפטרה של שבת שובה, כששתי האפשרויות הינן "דרשו" ו"שובה". לכאורה, הפטרת דרשו מתאימה יותר, וכפי שאכן המצב לפי ר"ת בשנים מסויימות. וכי לא עדיף לפנות לעם בקריאה לתשובה מעולה ונשגבה ולא להסתפק בתשובה גרועה ופחותה?

ומסביר הרב משה ליכטשנטיין, שהשיקול המנחה את מנהגנו הוא לבחור בשובה בדוקא בגלל המכנה המשותף הנמוך שלו. אין ספק שנבואת "דרשו" הינה מרוממת ומשובחת יותר מ"שובה". ברם, חסרונה של הפטרת שובה הוא היותה יתרונה. "דרשו" מציגה בפני האדם דרישות גבוהות. אשרי מי שזוכה להגשים אותה, אך לא כל אדם מסוגל לכך. הרף הוא גבוה והדרישות של דרשו כה משמעותיות שהרבה מן העם לא יזכה לכך. הגשמתה תלויה במציאות רוחנית גבוהה, ועל אף שהיא ודאי עדיפה, קשה להיות זכאי לה. לעומת זאת, "שובה" איננה מציבה דרישות גבוהות. כל מה שעל ישראל לעשות הוא לשוב הביתה אל ד'. אין צורך במהפך רוחני עמוק ודי בהרגשת המחסור על מנת לקרב את האדם לקב"ה. בפראפראזה על דברי ר' חיים מבריסק ש"גם אפיקורוס עלוב הינו אפיקורוס" ("א נעבעך אן אפיקורוס איז אויך אן אפיקורוס"), כך ניתן לומר שגם תשובה עלובה או מסכנה היא עדיין תשובה. יתר מכון, לא רק שהיא תשובה אלא היא בהישג ידו של כל אדם.